

Életmű-sorozat, tévéregények, folytatások

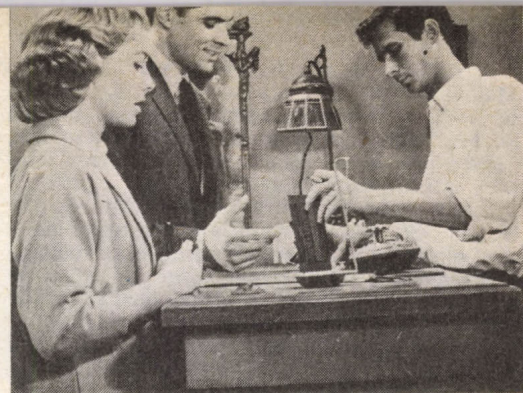
Először 1967-ben jártam (és utoljára?) Párizsban. Jó barátom felesége öt évig az UNESCO magyar képviselője volt. Volvo kocsival, szép lakással az Odeon környékén, rendületlenül hívtak, hogy látogassam meg őket, de mindig közbejött valami, vagy egyszerűen csak: „ej ráérünk arra még!...” Végre pár órával hazaköltözésük előtt, afféle Pató Pálként, a minimálisnál is kevesebb francia nyelvtudással, megérkeztem a Gare de l'Est-re. Barátomék már becsomagoltak. Úti öltözékben, leszögeztet ládáikon fogadtak. Sebtében még bérletet nekem egy szobát a Hotel Balconban, elláttak némi zsebpénzzel és jó tanácsokkal, s magamra hagytak a városrengetegben. Mi mást tehettem volna? Kötelességszerűen végigjártam Párizs idegenforgalmi „stációt”. Igen, de mit néztek meg a moziban? Hitchcock mester világhíre, becsenyező s ezért oly vonzó jelzők kíséretében, akkor kezdett átszivárogni hozzánk. Ezért a szexfilmeket kívül őt választottam. Hitchcock, ugyebár, „horrorfilmeket” gyárt, amerikai frankensteinek, drakulák, szörnyek a kedvencei, mindenkit fölfrancsroz, törnek a csontok, folyik a vér — az ilyen rémlátványokhoz nem kell nyelvismeret. Kikerestem hát egy Hitchcockot játszó mozi címét a műsorfüzetből. Mivel untam sokat jelbeszédelni, taxiba ültem — s elindultunk a kapitális zugélvézet felé. A taxi azonban sehogy se akart célhoz érni. Csak rohant az ismeretlenbe, kapkodta ki a frankokat a zsebemből, elhagytuk Párizs külvárosát is, az építkezéseket, remegett a gyomrom, ennyi izgalmat a legbrutálisabb Hitchcock-film sem okozhat, leszaladtunk a térdképről: de most már mit tegyek? Állítsam meg a kocsit, és forduljunk vissza? Kiderült, hogy a választott mozi olyan megszerve van, mintha a pesti Lánchídtól Erzsébet utaznánk. Hitchcockért ennyi anyagi áldozatot (valutában!) még egyetlen néző sem hozott. Aztán peregni kezdett a film. És a gyomorremegést csöndes gutaütés követte. Amire számítottam, hiába vártam. Horror helyett — egy „társalgási krimi” parlando zűrzavarába kerültem. A filmben csak egy pisztolylövés dörrt el — de a szereplők, számomra ismeretlen nyelven, annál többet beszélgettek. A bünyői történet címére már nem emlékszem. Gondolhatják, hogy a tartalmára még kevésbé. Ez volna hát a híres-hírhedt Hitchcock?

És most a saját ágyamból nézhettem végig Alfred Hitchcock „válogatott életművé”-nek tévésorozatát. Miközben rájöttem, hogy a csatlódásom alkalomszerű volt. Hitchcock sok száz bádogdobozból álló filmarzenálja műfajilag nem egynemű: a náciellenes történelmi kémhistóriától, a lélektani-lelkiismereti „krimin” át, a képzelet-csigázta szorongásdrámáig és a tömeget saját agresszív ösztöneivel narcoztaló rémtörténetig sokfajta változat megtalálható benne. Gondoljunk a *Boszorkánykonyhára*, a *Meggyőnöm*-ra, a *Madarak*-ra, vagy azokra a filmekre, amelyeknek csak a híre hallottuk. A rendező legfantasztikusabb mozijó kedvében is a hagyományos dramaturgia szerint jár el. Kezdetben van az alapötlet, aztán a cselekmény nyers vasváza, a benne elképzelhető feszültség-góccokkal. Ez utóbbiakat Hitchcock nyilván már a kezdet kezdetén alaposan kidolgozza, a végletekig feszíti, a legsűrűbb spirálba csavarja, a logika legelső határáig, a képtelenségig, a nonszenszig fokozza. Olyasformán, mintha egy építész akkor vésetné ki a stukkókat, amikor még fogalma sincs, hol lesz a lépcsőház. Nyílt, s nem is megválaszolható kérdés: vajon Alfred Hitchcock már gyermekkorában rosszat álmodott-e? a szörnyek eleve benne lakoztak vagy csak a kor életveszélyes cselekményeinek láttán költöztek belé; netán előre meg-

sejtette a század általános, szorongó „közérzetét”? A Hitchcock-filmek mindenesetre mindhárom lehetőséget a felszínen tartják. A mesebeli rémálmodtól, a történelmileg időzített borzalmakon át, a megmagyarázhatatlan, kaffai madárinvázióig. A rendező a *Madarak*-ban a sáskajáráshoz hasonló, vijjogó keselyűinváziót, egy gyöngye „lélektani” magyarázattal, könnyen valószínűbbé tehető volna. Például, ha a főhős szenvedélyesen lődözné a madarakat, nagy pusztítást végezne a természetben, s az állatok „bosszút forralnának”... De Hitchcock madaraira még irreális magyarázat sincs, s ezért védekezni se lehet ellenük.

A Hitchcock-filmek: az ünnep-estéke. A tévéfilm-sorozatok: a hétköznapoké. Valahol már kifejtettem, hogy az olvasó (néző) szívesen veszi, ha egyéni sorsával párhuzamosan mások sorsában is osztozhat. Olyan hős vagy hősök életviszontagságait akarja a magáévá tenni, akikkel mindig szívesen találkozik, mert történetük regényesebb, színesebb, izgalmasabb a sajátjánál, s kudarcaik őt nem érintik. Az ember végzi a hétköznapi dolgát, s közben tudja, hogy más időben és térben, talán Richard Wagner fortisszimóktól hangos Bayreuthjában, talán a Laurent család korai kapitalizmusában, talán a húszas-harmincas évek, a „szélhámosok évadának” Lengyelországában hamarosan folytatódik egy illuzórikus élet, amelybe bekapcsolódhat. Vagy ha úgy tetszik: párhuzamosan megélhet egy kalandos és vesélytelen, sűrített és konzervenciák nélküli „pótéletet”. De soha ennyi „folytatásos tévéregényt” mint mostanában! Hetenkint, ifjúsági és felnőtt (sőt gyakran felnőtteknek szánt „ifjúsági”) kivitelben, öt-hat is fut egyszerre. Ismétlésekkel. Ki tud oly sok Wagnert, NDK pozitív hőst és gyalogkakukkot számon tartani? (Csak a magam elé kiterített hét programjából: *Fényképek a falon*, *A mi emberünk*, *Egy szélhámos karrierje*, *A látogatók*, *Orjárat az égen*, *Iskola*.) Rádadásul a legtöbb filmsorozat magasabb-alacsonyabb színvonalon, széria-gyártmányként, szabott méretre készült. Beszélük, a Színházi Élet humorrovát szerkesztője cukorspárgával, sorhosszra mérte a vicceket, aszerint fizetett. S észrevették, hogy titokban mindig „rövidített” a körmével, levett a spárga hosszából. Nos, e filmsorozatok alkotói mintha ellenkezőképp csalnának, a méretet mindig bővebbre csípi. A legújabb, a keddi fő műsoridőben sugárzott *Egy szélhámos karrierje* című lengyel film már az elején sejteti a végét: a nagyravágyó, állástalan parkett-táncos elcsen egy előkelő bál megívót, bejut az „ütődöttek szektájának” köreibe, kézről kézre adják, s rangja, anyagi jóléte mind magasabbra emelkedik. Vagyis az a karrier-történet látszik folytatódni, amely már annyiszor kezdődött el és fejeződött be... Szerencsére a rendezőnek a hamis fényektől meg-megvilágosodó, korhűen sötét atmoszférát sikerült teremtenie.

Végül arról a bizonyos szálkáról, hal nélkül. Amely kiszúrta több millió tévé-néző szemét. Ha Gyurkovics Tibor remekművet alkot, megnézük, dicsérik, s napi-rendre térnek fölötte. Bizonyára nem kerül a Lúdas Matyi címlapjára. De így? A *Szálka, hal nélkül* című hatrészes tévéjáték-sorozat az év egyik leggyöngébb produkciója volt. A kritikusok rajta fenték meg a tollukat, róla vicceltek a kabaróban, s az autóbusszofőrök is fölötte évdtek hajnalban, indulás előtt, a remizben. Én sokáig szomorúan néztem ezt a folytatásos gegsorozatot. Gyurkovics, a több műfajban jeles szerző, legszemélyesebb írónk egyike (hát ha még a „magánszámaim” is hallanák!), hogyan követhetett el ilyen olcsóságot? Majd az ötödik folytatás előtt levettettek egy nyári mulatságokról szóló, angol filmburleszket. Sajnálatos bevallom, hogy nem kedvelem ezt a műfajt. Még Buster Keaton farbarúgásait is Buster Keaton faarcával ülöm végig. Nem szólva a röhögőhullámmal kísért, mai angol fahumorról! De a tévében látott „előfilm” fölött a *Szálka, hal nélkül* kritikájával. Itt végzetes műfajtévesztés történt. Az író és a rendező (Dobrai György) túl komolyra vette a műfajt: *vígjátékra*. Pedig mondanivaló-gyanús társadalmi indítékkal (mire nem vállalkoznak ezek a fránya maszekok a nagy versenyben!) nem lehet blöffölni. A hasonló típusú ötletek (ütődött fiú, matuzsálemi autóröns, palacsinta-

Psycho

sütés, fürdőkád, leszakadó ágy) halmozásával valószínű tréfát játszani. Irodalmi dialógusokkal (s még ha nem annyira „irodalmiak” is) gátlástalan geg-kavalkádot rendezni. Az a fajta néma-burleszk, amit az angolok előszeretettel művelnek: ötlet, látvány, mozgás, gyors tempó, semmi több. Ha az író felére rövidíti a forgatókönyvet, csak a poénértékű szövegeket hagyja meg, ha a rendező a cseleményt karikatúraszerűen fölgyorsítja, ha a színészek... Ha... ha... ha... Akkor még nevetés is lett volna e szomorú vígjátékból.

Hiába, vannak műfajok, amelyekhez nem értünk.

De a Televízióknak van dramaturgiája is. S a tévéjátékok nagyüzemi termelésében időnkint nem ártana elgondolkodni: mit akarunk csinálni?

GALSAI PONGRÁC

Ne sápadj!

A „valódi dokumentumfilmek” sajátossága, hogy általában valami mást is megmutatnak nézőiknek, mint ami életre hívta őket, ami elkészítésük témájául szolgált. Az önértékükben megmutatkozó tények a valóság tágabb kontextusának erőterét is kirajzolják: a műalkotás közegébe emelt dokumentumok a társadalmi valóság folyamatait a maguk mozgalmal dialektikájában képesek megjeleníteni.

Gulyás János és Gulyás Gyula filmszociográfiájában is valami ilyesmi történik: látszólag egy egyedi életút s emberi karakter jelenik meg előttünk, egy domaházi „parasztpolgáré”, aki újító szelleme, vállalkozókedve és szívós munkája eredményeképp messzebbre jut, mint a helybeli közösség többi tagja; téveszlenökként olyan módszereket vezet be, amik majd csak egy évtizeddel később válnak elfogadottá, ezért börtönbe kerül, majd kiszabadul, s újra talpra áll. Am Medve Alfonz életútja — éppen a volt téveszlenő vállalkozó szelleme révén — azokon a pontokon kapcsolódik a társadalom egészének mozgásfolyamataihoz, melyek manapság igencsak fontossá avagy neuralgikusává váltak: a gazdasági reform kérdésében, a hatvanas-hetvenes években beindult decentralizáció megvalósulásában, a helyi önkormányzat és a központi irányítás problémáit viszonyában, a településpolitikai egyenlőtlenségek dilemmáiban.

Medve Alfonz

KRITIKA

